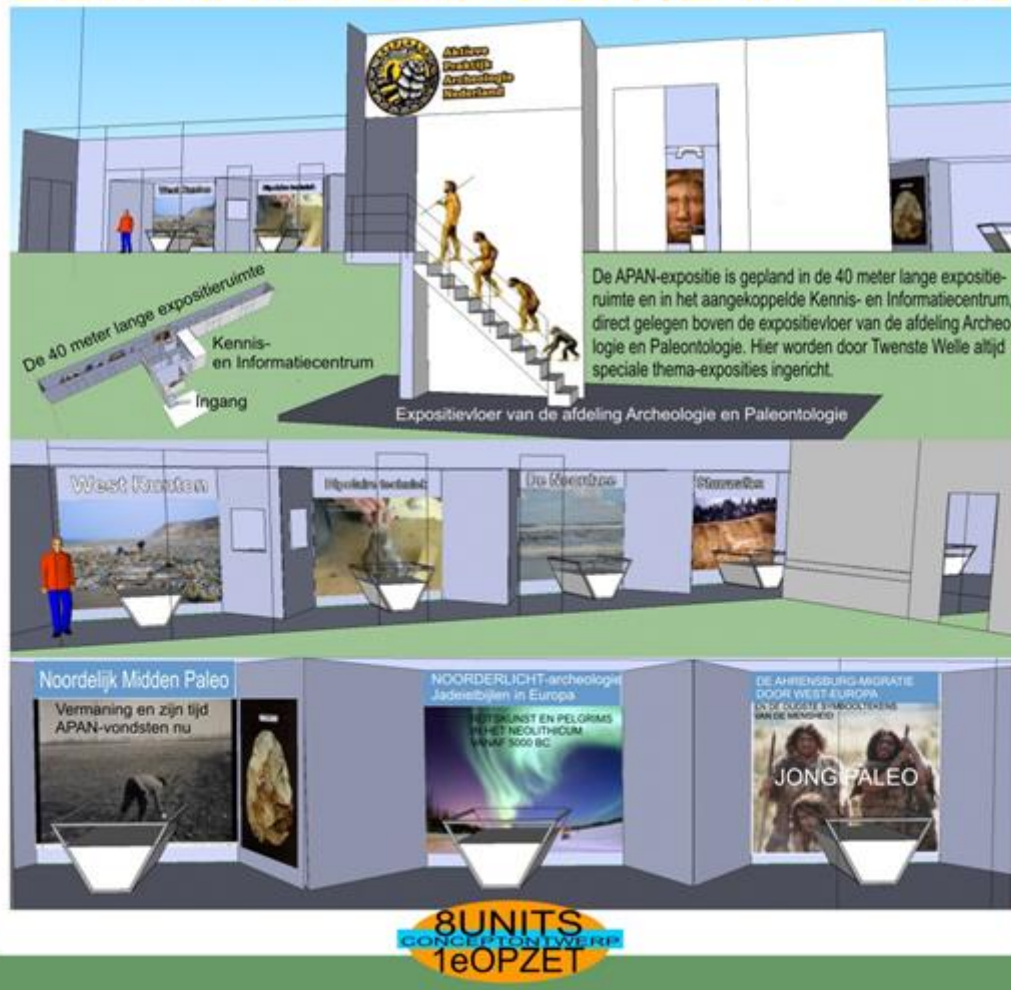

'REURING' in de Archeo- logische wereld

TwentseWelle

EEN APAN EXPOSITIE IN - 2013

Dit was de eerste opzet voor de inrichting en planning van de APAN-expositie in het museum TwentseWelle in Enschede. De indeling in 8 units was een idee van APAN-lid Evert Ulrich. Met aanvullingen van zijpaneelinfo's en een ander type vitrine werd zijn ontwerp in 2014 nagenoeg in z'n geheel overgenomen. De expositie was te bereiken via de trap vanaf de begane grond naar het Kennis en Informatiecentrum, ook wel Rode Kamer genoemd. Dat de opening naar 2014 werd verschoven betekende voor de APAN extra aandacht in de media omdat het tevens het 35-jarig bestaan van de vereniging was. Het werd een dubbel feest derhalve. Het was een grote uitdaging om van de expositie een succes te maken. Alle APAN-leden hebben zich hiervoor meer dan twee jaren belangeloos ingezet en mede namens de volledige vrijheid die de directie van TwentseWelle de APAN gaf wat betreft inrichting, fotokeuze en bijbehorende teksten werd het een opvallend geheel. Door gerichte publiciteit trok de expo enkele duizenden bezoekers. De expo werd daarom zelfs met een maand verlengd.

TENTOONSTELLING

35 JAAR REURING IN DE ARCHEOLOGISCHE WERELD

APAN

AKTIEVE PRAKTIJK ARCHEOLOGIE NEDERLAND

Foto: © Neanderthal Museum, Maastricht

“EEN AANRADER VOOR IEDEREEN
DIE GEÏNTERESSEERD IS IN
GESCHIEDENIS EN ARCHEOLOGIE”

ENSCHEDÉ T/M 31 AUGUSTUS 2014

Tot stand gekomen met steun van
het Prins Bernard Cultuur fonds
en Alida Beekhuis Fonds.

museum
TwentseWelle

Dit was de poster die door het hele land verzonden werd, naar musea met archeologische collecties en naar verschillende instellingen, zoals universiteiten met archeologische opleidingen. Ook alle APAN-leden kregen een aantal exemplaren toegezonden voor verspreiding in hun woonomgeving. Ontwerp poster TwentseWelle.

APAN, 35 jaar Reuring in de Archeologische Wereld.

Geruchten over een grote te plannen APAN-expo, ergens in een groot museum in Nederland, deden al geruime tijd binnen de APAN de rondte. Waar die expo gehouden zou gaan worden werd pas bekend op de APAN-Steentijddag van 17 december 2011 in Drunen. Op die dag werd kort de toen al lopende samenwerking van de APAN, in de persoon van Evert Ulrich, met het museum TwentseWelle in Enschede besproken. De planning was om in 2013 in het museum een APAN-tentoonstelling te realiseren. Dit nieuws werd door de aanwezige leden enthousiast ontvangen.

Nu komt een aanbod voor het houden van een expositie in een gerenommeerd museum niet zomaar tot stand. APAN-lid Evert Ulrich, bekend met het ontwerpen van stands, was al enige tijd werkzaam als vrijwilliger archeologie-collectie in het museum TwentseWelle, en als zodanig rijpte bij hem langzaam het idee om binnen het museum mensen te gaan interesseren voor de het werk van de APAN. Veelvuldig telefonisch overleg met de APAN secretaris Klaas Geertsma resulteerde in een soort plan van aanpak. Hierdoor werd de nieuwsgierigheid van de TwentseWelle-directie gewekt en op 5 maart 2012 werd een APAN-delegatie, bestaande uit Jan Blok, Anton van der Lee, Klaas Geertsma en Erwin van Eden dan ook gastvrij ontvangen in het museum, voor een gesprek met de tentoonstellings-coördinator dhr. Edwin Plokker. Daarbij was natuurlijk ook Evert Ulrich aanwezig. Het werd een positief gesprek. Het museumvoorstel was om een achttal APAN-leden in het zonnetje te zetten met een persoonlijk verhaal bij enkele van hun mooiste vondsten. Vanuit TwentseWelle werd verzocht om hiervoor een korte motivatie op te stellen. En zoals altijd, de uitgestoken vinger werd een hele hand. De motivatie werd een bundeling van meerdere A4tjes met daarin een uitleg over het APAN-werk en welke acht leden in aanmerking zouden kunnen komen voor een persoonlijke plek in de expositie. Maar ook met de nadrukkelijke wens dat in principe daarnaast van elk APAN-lid er een aantal vondsten zou komen te liggen. In deze motivatie werden vooral speciale visies uiteengezet en met foto's en tekeningen geïllustreerd. De strekking was dat de APAN meer te bieden had dan alleen wat 'steentjes'. Het geheel werd gericht aan de directie en de voltallige tentoonstellingscommissie van het museum.

Men werd hierdoor unaniem enthousiast over de te plannen APAN-expo in TwentseWelle en als voorlopige werktitel werd gekozen voor 'Reuring in de Archeologische Wereld'. Vervolgens werden alle APAN-leden opgeroepen om met hun topvondsten af te reizen naar het museum, zodat een inventarisatie gemaakt kon worden. Inmiddels was er door Evert Ulrich een 3d-plan voor de inrichting van de expositie gemaakt. Dit plan werd in het museum in een PowerPoint presentatie aan de leden getoond. De expositie zou later nagenoeg precies zo worden uitgevoerd. Het was het houvast voor de bouwers van TwentseWelle en voor ons als APAN de leidraad voor het inrichten van het geheel met foto's en vondsten.

Een toegevoegde waarde werd de inbreng van Saxion Hogeschool Enschede. Enkele studenten werd de gelegenheid geboden om voor hun afstudeerproject videoportretten te gaan maken van de acht APAN-leden die in de expo elk een eigen 'unit' zouden gaan invullen. De studenten Jonathan de Haan en Rogier van Marle reisden voor hun project twee maal kras door Nederland om met alle acht APAN-leden voorgesprekken te voeren en voor het maken van de videoportretten. Het geheel werd gecoördineerd door medestudente Mariëlle Hup. Ze bezochten Ab Lagerweij in Haarlem, Jan Willem van der Drift in Maastricht, Dick Mol in Hoofddorp, Ben Walet in Hilversum, Anton van der Lee en Ton van Grunsven in Drunen, Govert van Noort in Den Burg op Texel en Klaas Geertsma in Groningen. In de videoportretten zetten deze acht APAN-leden hun visies uiteen en geven aan hoe en waarom ze tot deze visies zijn gekomen. Aan de expositie werd de unit 'De Neanderthaler in Noord-Nederland' toegevoegd waarin de zoekactiviteiten van Henk Geertsma centraal stonden. De bekende door Hylke Meijer in opdracht voor TV-Drenthe gemaakte documentaire 'Stenen zoeken in het post-Vermaning tijdperk' draaide in deze unit. De inbreng van de Saxion-studenten en de TV-Drenthe-film waren de gewenste aanvullingen op onze expositie. Het zorgde voor de vervolmaking van het geheel.

Om alles op de rails te zetten werd met nagenoeg dezelfde APAN-delegatie nog een keer een bijeenkomst belegd in TwentseWelle. Daarbij waren nu ook aanwezig Jan Willem van der Drift en Govert van Noort. Enkele weken voor deze ontmoeting was vanuit het museum duidelijk gemaakt dat het financiële plaatje zodanig was dat de APAN een forse bijdrage zou moeten gaan leveren. Hiervoor werd het Prins Bernard Fonds aangeschreven. De APAN aanvraag werd doorgesluisd naar het Alida Beekhuis Fonds en die zegde de APAN een niet gering bedrag toe. Met dit gevulde koffertje was de APAN niet alleen meer een exposant, maar volledig deelnemer-organisator van de expositie. De directie van TwentseWelle gaf in deze bespreking dan ook onmiddellijk groen licht. De expositie werd een feit. Het expositiejaar 2013 werd niet meer gehaald, dus werd er in samenspraak met de tentoonstellingscommissie besloten dat de opening zou gaan plaatsvinden op zaterdag 1 maart 2014. APAN-leden werden opgeroepen om drie weken voor de opening met hun vondsten naar Enschede te komen om deze zelf in de vitrines te komen leggen. Alles verliep zoals gewenst, de 1^e dag van maart werd met spanning tegemoet gezien. En niet zonder reden, de opening beloofde wat te gaan worden, want ronduit spectaculair was dat niemand minder dan de grootste paleo-deskundige van dit moment, professor dr. Gerhard Bosinski de opening kwam verzorgen. Zijn goede verstandhouding met Ab Lagerweij, John de Koning, Andre Cardol en Herman van der Made hadden hem doen besluiten om naar Enschede af te reizen om kracht bij te zetten aan hun ontdekking van het 1.8 miljoen jaar oude vondstcomplex van West-Runton, die hij kort daarvoor nog op de hand had kunnen bekijken tijdens een speciaal bezoek aan Haarlem. Niet alleen was zijn komst een adhesiebetuiging voor de determinatie van de vondstgroep West-Runton door de APAN-werkgroep West, maar ook voor het werk en de presentatie van de vondsten van de andere APAN-leden. Hij was ruim van tevoren op de hoogte gebracht van wat er zoal in de vitrines kwam te liggen. Hij wist dus van de Vermaning- en de Stuwwalvondsten, maar ook van de hyaliettheorie. In een gesprek dat hij buiten bij de ingang van TwentseWelle, vlak voor de opening van de expo, voerde met de APANsecretaris Klaas Geertsma, onder het roken van zijn pijp, maakte hij duidelijk dat hij alles had doorgelezen dat hem was toegezonden en dat hij met geen enkel onderwerp moeite had, zelfs niet met de Vermaningstenen, behalve met de visie van de groene jadietbijlen en het Noorderlicht. Nu was dat ook alleen maar een hypothese, de rest was ‘harde archeologie’, dus kon hij het wel appreciëren. De opening werd door velen bezocht, het was een ‘volle bak’ zoals dat heet en was dan ook meer dan geslaagd te noemen.

Dit 2014 zou het APAN-jaar gaan worden met veel ‘reuring’ in de archeowereld. Een leuke bijkomstigheid was dat de APAN in 2014 daar al precies 35 jaar mee bezig was. Dit werd dan ook aan de titel van de expo toegevoegd: ‘APAN, 35 jaar Reuring in de Archeologische Wereld’. Bij dezen willen we stellen dat we trots zijn op alle APAN-leden en oud-APAN-leden die gedurende 35 jaar onafgebroken de steentijd op de unieke APAN-manier naar buiten hebben gebracht. Die methode werd in het museum TwentseWelle vol in het licht geplaatst. We zijn er van overtuigd dat in Nederland nog nooit op een dergelijke manier de Steentijd onder de mensen werd gebracht. Presentatie zonder belemmeringen, in alle vrijheid het uiten van ideeën en visies. Alle bezoekers hebben zelf kunnen ervaren wat we daarmee hebben willen uitdragen. Zonder verleden geen toekomst, wordt vaak beweerd. Deze expo toonde het verre verleden, en wij staande op het kruispunt tussen dat verleden en toekomst kunnen maar één kant op, naar de toekomst. Misschien tot 1.8 miljoen jaar ver, even ver als ons verleden? De expo werd op zaterdag 27 september afgesloten met een APAN-symposium, met lezingen van een aantal exposanten en een demonstratie steenbewerken.

Rest ons alleen nu nog om namens het APAN-bestuur allereerst onze dank uit te spreken aan de directie en de vele vrijwillige medewerkers van het museum TwentseWelle voor het in de APAN gestelde vertrouwen en voor de uitgevoerde werkzaamheden nodig voor de totstandkoming van deze prachtige expositie. Dank ook aan het Neanderthal Museum in Mettmann voor het beschikbaar stellen van foto's en de oude, maar beroemde Neanderthal-reconstructie op ware grootte. Dan zijn we natuurlijk dank verschuldigd aan professor dr. Gerhard Bosinski en zijn vriendin Karin Muszfeld, die samen speciaal voor de openingsceremonie vanuit Zuid-Frankrijk via Haarlem naar Enschede waren gereisd. En wat zou de expositie geweest zijn zonder die APAN-leden die hun vondsten hebben ingebracht, daarvoor dank want de meesten reisden voor deze expositie drie maal ‘heen en terug’. Het

waren: Sjef Hutsemakers, Sigrid Wolff, wijlen Kees Evenblij, Geerts Venema, Jan Blok, Dick Groot Obbink, Jan Bulthuis, Anton Verhagen, Frits van Gennip, Ben Klein Nagelvoort, Niek van Rijswijk, Pieter Huisman, Jan Hendriks, Theo Dijkstra, Daan Wiltenburg, Vilmar Dijkstra, Joost thoe Schwarzenberg en Kees van Oorde. De acht leden die hun verhaal deden kunnen natuurlijk niet van dank uitgesloten worden, hoewel zij in de expositie misschien wel al genoeg in het zonnetje stonden, maar toch dank voor jullie inzet en openhartigheid. Jullie hebben laten zien dat de steentijd archeologie een open wetenschap is en dat er vanuit andere vakgebieden als die van archeoloog nieuwe en onverwachte visies kunnen ontstaan die minstens evenveel waarde hebben voor de archeologie in het algemeen dan de gangbare, misschien zelfs wel meer.

De foto's in de collages bij dit artikel zijn gemaakt door Ben Klein Nagelvoort, Erwin van Eden, Karin Muszfeld (vriendin van prof. dr. Bosinski), Jan Bulthuis, medewerkers van TwentseWelle en Klaas Geertsma

Klaas Geertsma en Evert Ulrich.

Een van de Saxion-studenten die als afstudeerproject het maken van de videoportretten van de acht exposanten had gekozen was Jonathan de Haan, hier geflankeerd door zijn ouders en Evert Ulrich tijdens de opening van de expositie. Voor het maken van de portretten reisde hij samen met zijn medestudent Rogier van Marle tweemaal kris kras door Nederland.

De arena in TwentseWelle is een mooie locatie voor openingsceremonies. Eric van de Velde deed namens het museum het welkomstwoord, gevolgd door de APAN-voorzitter Jan Willem van der Drift. Klaas Geertsma roemde de samenwerking met Evert Ulrich. De hoofdgast was professor Gerhard Bosinski, hij was blij weer oude APAN-bekenden te kunnen ontmoeten waaronder John de Koning en z'n vrouw en natuurlijk Ben Walet.

Een gemêleerd gezelschap vulde na de opening Rode Kamer en Gang. Niet alleen vele APAN-leden waren aanwezig, maar ook vele vrienden en kennissen. Een speciale plek werd ingenomen door de inmiddels achterhaalde neanderthal reconstructie die de APAN te leen kreeg van het Neanderthal Museum in Mettmann. Bosinski kende hem goed want hij had decennia geleden nog aan de reconstructie meegewerkt.

In de Rode Kamer werden speciale APAN-visies getoond in een centraal geplaatste vitrine, met ernaast nog een vitrine met daarin de Neanderthal/CroMagnon vergelijking – overeenkomst van Jan Willem van der Drift. Het was tevens de kamer van de experimenteel steenbewerker Ton van Grunsven. De posters vertelden in het kort de visies en werden speciaal voor de expositie ontworpen door Klaas Geertsma.

Een APAN - visie

DE MENS

DE GEBOREN BEELDHOUWER

Leven in de steentijd betekende dagelijks bezig zijn met vuursteen bewerken. In beginsel een beeldhouwersklus. Men maakte niet alleen hamers, beitels, messen en boren, maar ook kunst. Om dieren te eren. Om te vragen voor eeuwige doorgang van de cyclus:
het nooit uitsterven van de prooi.
De ijstijdwisent was zo'n dier.

Hier in een reconstructie

Hier als vuursteensculptuur tussen werktuigen 180.000 - 50.000 jaar geleden gemaakt

Het is een herhaalde vormgeving - een typologie

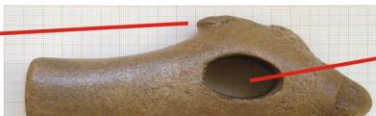
Een APAN - visie

Rendiergewei

De eerste **ATLATL** van SPEERSLINGERAAR ons land

Weerhaak
uitgesneden,
is noodzakelijk
voor atlats

Aangebracht
ovaal gat, komt
vaker voor bij
atlats

Recht afgevlakte
onderkant

Lichte holling
aangebracht,
is typisch voor
atlats

Prop van bot
ingebracht
ter versterking

Het dodelijkste wapen op afstand voor de intrede van de pijl en boog

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

Een APAN - visie

De biotoop die opschoof en de oudste symbooltekens ter wereld

Tekens op steen, bot en gewei markeren een route van 15.000 jaar. Vanuit de Pyreneeën naar een trommel van een sjamaan uit 1737 in Lapland.

Het was Carl Linnaeus die onbewust dit eindpunt ervan oppikte. De reikwijdte ervan is van wereldbelang, het is de oudste symboolreeks ooit. Het is een erfenis van West-Europese prehistorische rendierjagers.

11.000 - 10.000 BP. AANGETROFFEN OP BOT, GEWEI EN STEEN.

AHRENSBURGTEKENS UIT DE NOORDZEE, ROERMOND, GELDROP EN ECHT

AHRENSBURGTEKENS IN ENGELAND

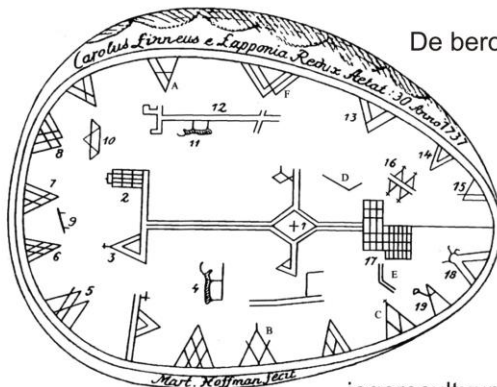

AHRENSBURGTEKENS IN MORAVIË

Ahrensburgtekens op een vogelbot, 8000 BP. In ons land werden de tekens over genomen door de mesolithische jagers van Giezendam, in Frankrijk was dat eerder al gebeurd .

AHRENSBURGTEKENS

De beroemde botanicus Carl Linnaeus was in 1737 voor onderzoek in Lapland. Van een sjamaan kreeg hij uitleg over een aantal tekens die op de trommel stonden die hij van hem had gekregen. Op het eindpunt van de continentale rendiertrek werden de tekens nog begrepen en gebruikt. In onze tijd zijn ze, dankzij Linnaeus, herontdekt als een erfenis van de Ahrensburg rendierjagerscultuur van meer dan 10.000 jaar geleden.

35 JAAR REURING IN DE ARCHEOLOGISCHE WERELD

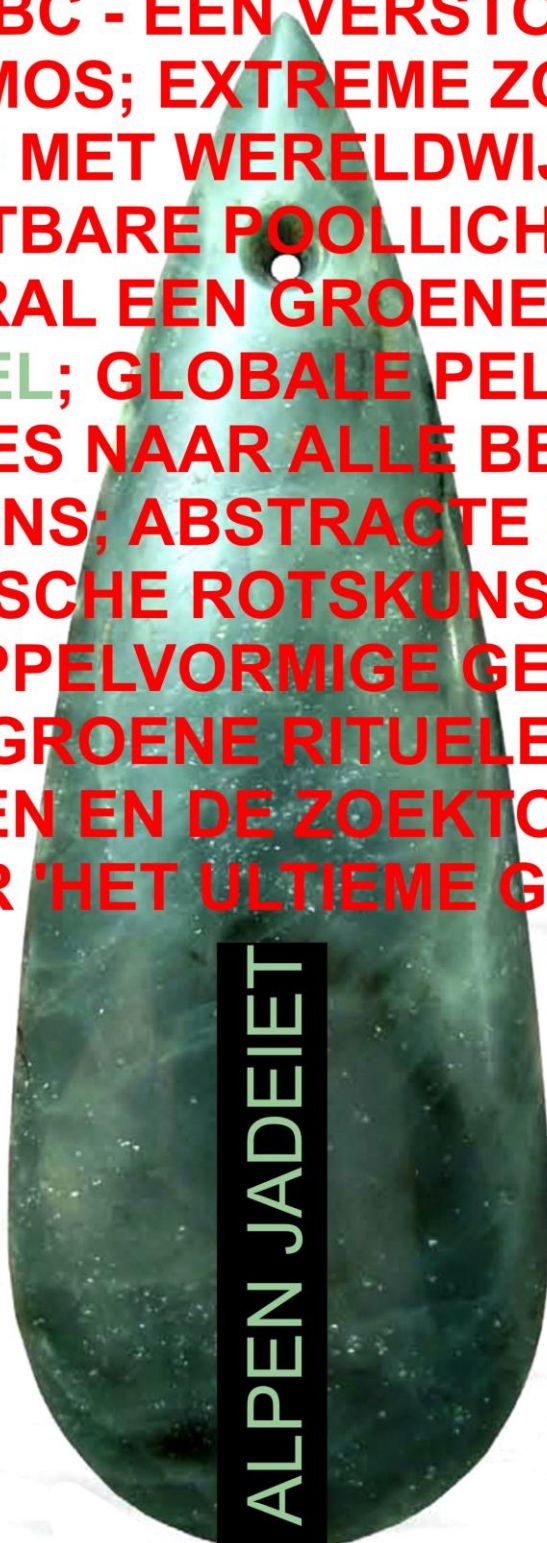
Een APAN - visie

5000 BC - EEN VERSTOORDE
KOSMOS; EXTREME ZONNE-
WIND MET WERELDWIJD
ZICHTBARE POOLLICHTEN;
OVERAL EEN GROENE
HEMEL; GLOBALE PELGRI-
MAGES NAAR ALLE BERG-
KETENS; ABSTRACTE NEO-
LITHISCHE ROTSKUNST;
DRUPPELVORMIGE GESLE-
PEN GROENE RITUELE
BIJLEN EN DE ZOEKTOCHT
NAAR 'HET ULTIEME GROEN'

NOORDERLICHT

GROEN

ALPEN JADEIET

GROEN

KOPERERTS

ULTIEME
GROEN

EEN NIEUWE VISIE OP HET NEOLITHICUM VANAF
5000 BC. HET ZOEKEN NAAR GROENE STEEN-
SOORTEN LEIDDE OOK NAAR HET VINDEN VAN
KOPERERTS. DAT WAS DE AANZET VOOR DE
OPVOLGENDE GROTE BESCHAVING - DE BRONSTIJD

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

Een APAN - visie

**DENKT U, DE OUDSTE
VONDSTEN KOMEN UIT
AFRIKA? **KLOPT NIET.**
1.800.000 JAAR GE-
LEDEN LIEPEN ER
OOK AL MENSACHTI-
GEN ROND IN NEDER-
LAND, LANGS DE MAAS
BIJ MAASTRICHT, EN
IN ENGELAND LANGS
DE KUST BIJ WEST-
RUNTON.**

HET TIGLIEN VAN WEST-RUNTON 1.8 MILJOEN JAAR OUD
Een deel van deze artefacten is geslagen in de bipolair-techniek

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

Een APAN - visie

TJERK VERMANING

THE LEGEND

Beweerd wordt dat hij zelf geslagen artefacten met een **slijpmachine** bewerkt zou hebben om ze ouder te doen lijken. De ontstane **krassen** zouden met het blote oog te zien zijn. Maar is dat wel zo? Moet de wetenschap blind geloofd worden? Zoek zelf die **slijptolkrassen** op de werktuigen van zijn beroemde vindplaats Eemster.

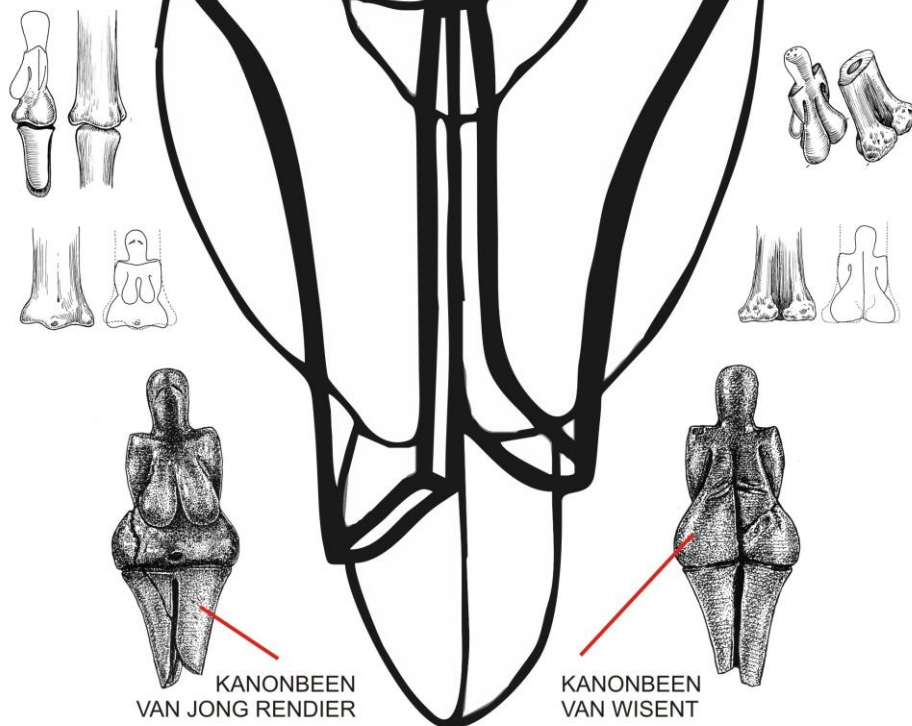
Wie ze vindt krijgt een vuistbijl kado

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

Een APAN - visie

TO THE BONE A WOMAN

VENUS VAN DOLNI VESTONICE

De venus van Dolni Vestonice lijkt een 'gebakken fossiel' uit een oudere traditie. Werd klei hier gebruikt als reproductiemateriaal? Was het voorbeeld een van botten samengesteld en bijgesneden figuurtje? Mogelijk van de kanonbeenderen van rendier en wisent? Op de foto een samengesteld 'botvrouwkje' dat bestaat uit twee 'kaal' op elkaar geplaatste metacarpale botten (kanonbeenderen) van twee maal een rundachtige. De botten zijn nog niet bijgewerkt, maar de overeenkomst is nu al frappant.

IN DE REEK VAN IDOOLTJES
EEN BUITENBEENTJE

TO THE
BONE
A WOMAN

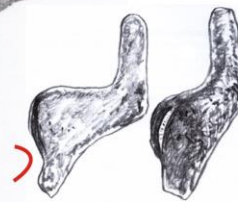
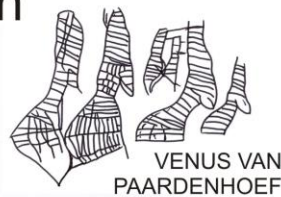
35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

Een APAN - visie

They love horses, don't they?

De jagersmythe is een verbond tussen de dierenwereld en de mensenwereld. Het voornaamste dier is het dier dat voedsel verschaft. In de Amerikaanse vlakten was dat de bizon*). In Eurazië van 18.000 - 12.000 jaar geleden was dat het paard. Dit dier was 'De Moeder'. In zijn voorkomen zetelde de Godin. Met weerzin werd het gedood, met eerbied werd het omgeven. Haar beeltenis siert rotsen en stenen doorheen Eurazië. In de klein-plasiek een sieraad voor het oog.

*) Joseph Campbell:
MYTHEN &
BEWUSTZIJN
1991

DE PAARDENGODIN IS BIJNA ALTIJD AFGEBEELD ZONDER HOOFD, ZONDER ARMEN EN BENEN EN VAAK ZONDER BORSTEN. DE BILPARTIJ IS DE BLIKVANGER.

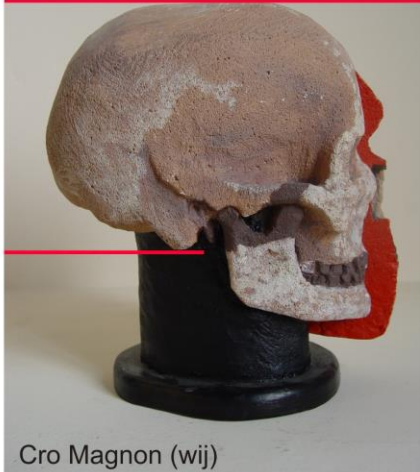
35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

Een APAN - visie

Nieuwe oplossing

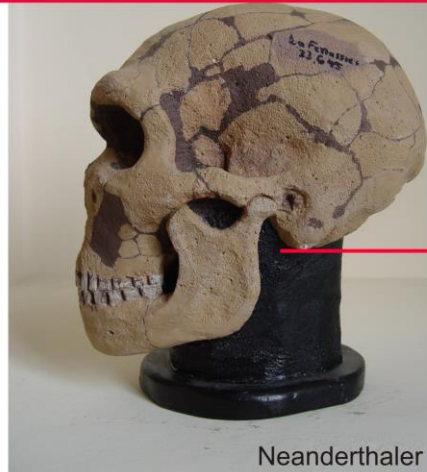
Neanderthalpuzzel

Geen hogere schedel

Cro Magnon (wij)

Geen lagere schedel

Neanderthaler

WIJ ZIJN 2 MAAR OOK

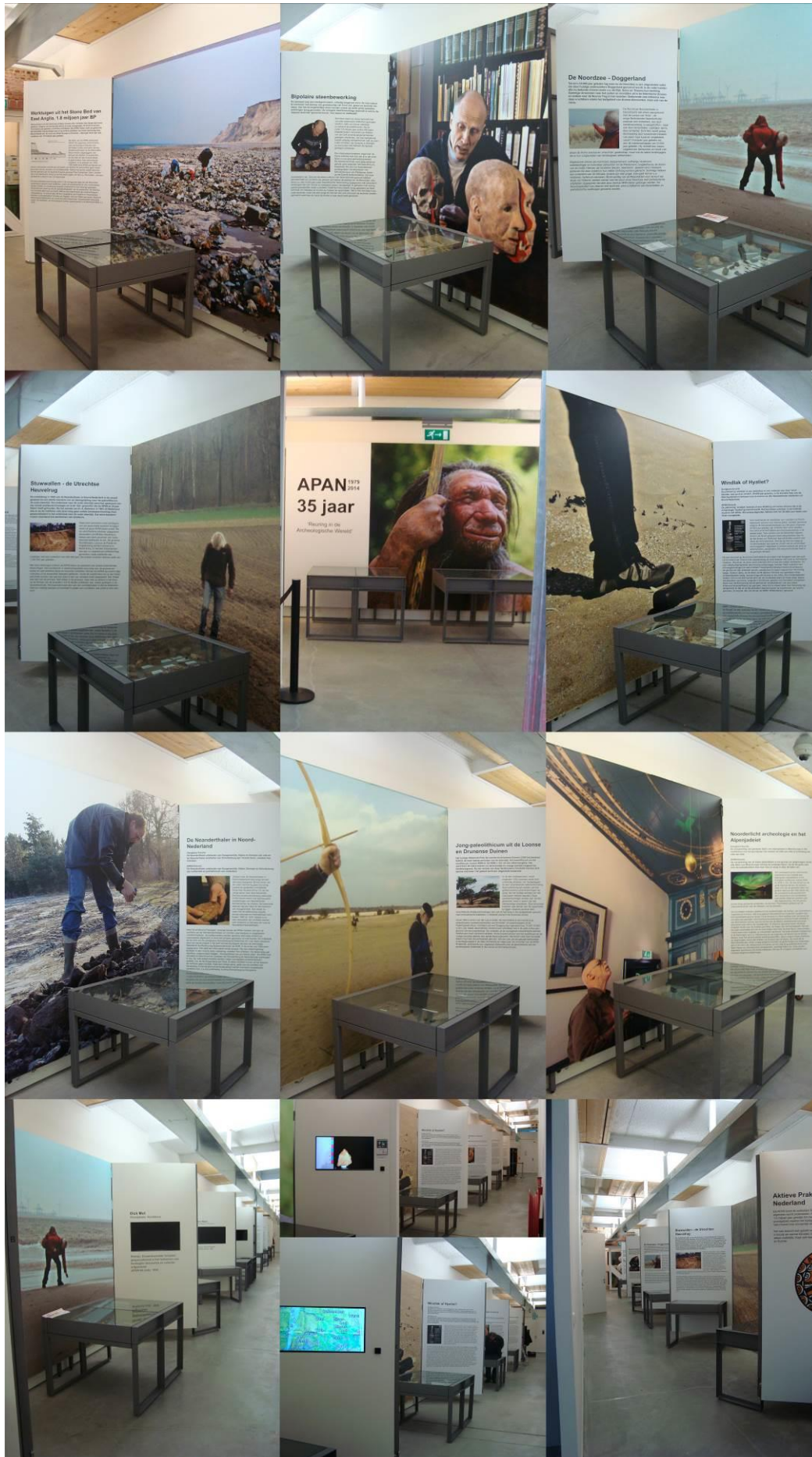

1

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

De gang is 42 meter lang en 3 meter breed. Niet erg geschikt voor een expositie zo leek het, maar Evert Ulrich toverde met zijn ontwerp deze smalle pijp om tot een volwaardige expositieruimte. Het werd een monumentaal geheel. De expositie 'APAN, 35 jaar Reuring in de Archeologische Wereld' draaide een half jaar plus een maand. Het was een unieke expositie en zonder meer de meest bijzondere op het gebied van de Steentijdarcheologie ooit in ons land.

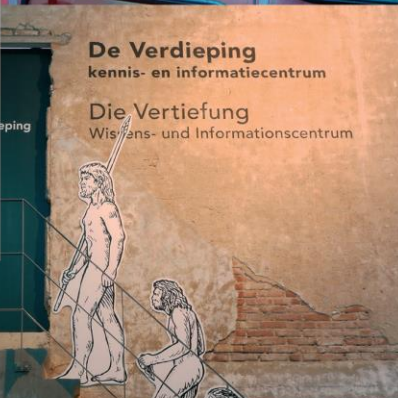

IN TwentseWelle: APAN, 35 JAAR REURING IN DE ARCHEOLOGISCHE WERELD

Aktieve Praktijk Archeologie Nederland

De APAN toont de werkelijke Steentijd van ons land. Die is vele malen ouder dan algemeen wordt onderwezen. Alle steentijd cultuurfasen vanaf de oudste tijden, vanaf 1.8 miljoen jaar geleden t/m het Neolithicum, zijn door amateurs teruggevonden. Het grondgebied waarop het huidige Nederland ligt was niet geïsoleerd. De delta met zijn vele rivieren trok onnoemelijk veel wild en gevogelte aan.

Het was daarom een geliefd verblijf- en doortrekgebied van de Steentijdmens, zowel in koude als warme klimaten. De APAN voert u naar werelden ver voor onze tijd. Niet alleen materiële, maar ook naar spirituele. Geïnspireerd door Aarde en Kosmos, Tijd en Ruimte.

TENTOONSTELLING 35 JAAR REURING IN DE ARCHEOLOGISCHE WERELD

"EEN AANRADER VOOR IEDEREEN
DIE GEÏNTERESSEERD IS IN
GESCHIEDENIS EN ARCHEOLOGIE"

ENSCHEDA T/M 31 AUGUSTUS 2014
MUSEUM TwentseWelle

APAN, luis in de pels van de wetenschappelijke archeologie

Onderzoek doen naar de prehistorie is een lastige puzzel. Er zijn geen geschreven bronnen. De archeoloog moet het doen met vondsten van dierlijke en menselijke resten en door mensen gemaakte voorwerpen in combinatie met de aardlagen waarin ze worden aangetroffen. Het blijkt dan dat het grootste deel van de menselijke aanwezigheid op aarde stamt uit het pleistoceen, de ijstijdperiode, het gaat dan om andere mensachtigen dan wij nu zijn. Daarnaast zijn er nog de grottschilderingen uit de laatste fase van de ijstijdperiode, wel gemaakt door onze directe familieleden. Die schilderingen zijn zo realistisch, dat er leefomgevingen uit gereconstrueerd kunnen worden. Maar er zijn ook ontelbare, tot nu onbegrepen, jongere abstracte rotsgravures en de nog jongere mythen van de traditionele kosmologie. Met dit al worden de theorieën ontwikkeld die de geschiedenis van de mens op aarde vertellen.

Maar kloppen de gangbare theorieën? Worden nieuwe vondsten altijd op hun waarde beoordeeld? De leden van de APAN (Aktieve Praktijk Archeologie Nederland) nemen geen genoegen met de bestaande ideeën. Zij doen nieuwe vondsten en vormen andere theorieën. Door de reguliere wetenschap eerder afgewezen vondsten nemen ze opnieuw onder de loep en ze herinterpreteren rotsgravures en mythen.

In deze tentoonstelling presenteert de APAN ter gelegenheid van haar 35 jarig bestaan, haar ideeën.

DE EXPERIMENTELE ARCHEOLOOG: EEN KRITISCH ONDERZOEKER

Ton van Grunsven, Woonplaats: Drunen. Beroep: Gepensioneerd leraar handenarbeid, tekenen en geschiedenis in het middelbaar onderwijs. APAN-lid sinds: 1979.

De experimentele archeoloog: een kritische onderzoeker.

Archeologen willen weten hoe onze voorouders leefden, hoe ze werktuigen maakten en hoe ze die gebruikten. Maar meestal ontbreken organische materialen zoals hout, gewei, bot en huiden, want die zijn intussen al lang vergaan.

De experimentele archeoloog gaat uitproberen of de theorieën van de archeoloog in de praktijk kloppen. Hij maakt wapens en gereedschappen van de prehistorische mens na, en vervolgens gaat hij die replica's uitproberen. Heel vaak blijkt dat de voorhistorische mens veel slimmer was dan wij dachten en dat hij voor alledaagse problemen heel praktische oplossingen wist te vinden. Sommige experimentele archeologen hebben zich door veel oefening bekwaamd in het bewerken van steen, zij kunnen elk prehistorisch werktuig namaken.

Zo iemand noemen we een 'vuursteensmid'. Ton van Grunsven is zo'n smid. Hij maakt vuistbijlen uit de vrije hand, net echt, beoefent bipolaire steenbewerkingstechnieken, slaat klingens, retoucheert die tot mesjes en pijlpunten, hij maakt zelfs gepolijste stenen bijlen. Bij dat alles gebruikt hij alleen de gereedschappen die zijn prehistorische collega's ook ter beschikking stonden. Maar dat is niet alles. Hij kopieert prehistorische bogen, waarmee hij schietproeven doet. Het geeft hem voldoening als hij met zijn zelfgemaakte bijl een berk van 15 cm doorsnee in acht minuten omver weet te hakken.

WERKTUIGEN UIT HET STONE BED VAN EAST ANGLIA, 1.8 MILJOEN JAAR BP

Ab Lagerweij. Woonplaats: Haarlem. Beroep: Gepensioneerd stadsarcheoloog Amsterdam APAN-lid sinds: 1979.

Werktuigen uit het Stone Bed van East Anglia, 1.8 miljoen jaar BP.

Het avontuur van de mens blijkt anders te zijn verlopen dan lange tijd werd gedacht. Volgens de heersende opinie is onze voorganger, de Homo erectus, 1.8 miljoen jaar geleden uit Afrika vertrokken. Bij APAN-leden leeft de gedachte dat diezelfde mensachtige toen al op andere plaatsen op aarde aanwezig was. Bijvoorbeeld aan de rand van West-Europa in Dmanisi – Georgië, daar zijn ook vondsten van 1.8. miljoen jaar gedaan.

De leden van de APAN-werkgroep WEST: Ab Lagerweij, André Cardol, John de Koning en Herman van der Made vonden eind jaren tachtig rolsteenwerktuigen op de Maasvlakte. Deze werden opgebaggerd voor de kust van Norfolk. Dit bracht hen op het idee om aan de kust aldaar te gaan zoeken naar aansluitende vondsten. In de periode van 1993 – 1995 heeft deze APAN-werkgroep een drietal onderzoeken verricht aan de kusten van Norfolk. Er werd echter geen relatie gevonden met de vondsten van de Maasvlakte. Tijdens het eerste verblijf werd een bezoek gebracht aan de bekende Engelse geoloog Philip Cambridge. Deze vertelde dat er bij West Runton direct op het krijt delen liggen van het z.g. ‘Stone Bed’, met een gedateerde ouderdom van 1.8 miljoen jaar. Na deze informatie werd er bij laag water in de vrij liggende laag van het Stone Bed systematisch gezocht naar artefacten. Liefst vijf onverstoorde (in situ) vindplaatsen werden ontdekt, zo nauwkeurig mogelijk onderzocht en het materiaal geborgen. Dit leverde een beeld op van de ‘gereedschapskist’ van de oudste Brit.

De datering van het Stone Bed werd op 8 april 1988 op een bijeenkomst van wetenschappers vastgesteld op 1.8 miljoen jaar, dit door de vergelijking van Engelse en Nederlandse fossielen uit de geologische formatie van Tegelen, ook wel Tiglien genoemd. Waarvan Mammuthus Meridionalis, en vooral de snel evoluerende muizensoorten belangrijk waren. De resultaten van dit onderzoek werden gepubliceerd in de APAN/EXTERN 13, 2009.

BIPOLAIRE STEENBEWERKING

Jan Willem van der Drift. Woonplaats: Cadier en Keer. Beroep: Dierenarts.
APAN-lid sinds: 1993.

Bipolaire steenbewerking

De oermens was een intelligent wezen, volledig toegerust om in de vrije natuur te overleven met behulp van gereedschap van hout, bot, gewei en bovenal van steen. Van het onvergankelijke steen worden overal op aarde grote aantallen werktuigen terug gevonden. De vroegste steenbewerkingstechniek is wat nu de 'bipolair-techniek' genoemd wordt: 'met hamer en aambeeld'.

Met deze steen op steen techniek kan van elke steensoort artefacten geslagen worden, zelfs van kleine rolkeijtjes, nu bekend als pebble tools. Op de oude 1.8 miljoen jaar oude Limburgse Maasterrassen verzamelt Jan Willem van der Drift al sinds lange tijd bipolair geslagen artefacten, die wat vormgeving betreft volledig overeenkomen met de even oude vondsten van Dmanisi in Georgië en die hij dan ook herkent als bipolair geslagen artefacten. Die interpretatie betekent nogal wat: de Homo erectus was dus ook al in die oude tijden in ons land aanwezig geweest. De bipolair-techniek werd gedurende de gehele Steentijd toegepast; de vondstgroepen Schuilenburg en de Wäldgroep, beide op het Drents keileemplateau, zijn daar voorbeelden van.

De techniek werd ook toegepast door Neanderthalers die toen in Zuid-Duitsland leefden. Dat ook de latere culturen van deze techniek gebruik hebben gemaakt blijkt uit de vondsten die gedaan zijn tijdens de aanleg van de Betuwelij. Hier werd o.a. een 8.000 jaar oude mesolithische nederzetting opgegraven met uitsluitend werktuigen die met 'hamer en aambeeld' waren vervaardigd. In gebieden met weinig goede grondstof zoals vuursteen, heeft de mens steeds terug gegrepen op deze techniek om rolkeijtjes en knollen te 'kraken' en op te delen. Het is dus niet alleen een oude techniek, maar ook een jonge en het kan dan ook met recht de techniek worden genoemd waarmee de mens de Aarde in bezit heeft genomen.

DE NOORDZEE - DOGGERLAND

Dick Mol. Woonplaats: Hoofddorp. Beroep: Douanebeambte Schiphol, gespecialiseerd in het herkennen van bedreigde diersoorten en culturele erfgoederen.. APAN-lid sinds: 1994.

De Noordzee – Doggerland

Tot zo'n 10.000 jaar geleden lag waar nu de Noordzee is een uitgestrekte vallei die door huidige onderzoekers Doggerland genoemd wordt. In de vallei hadden alle nu bekende rivieren zoals o.a. de Rijn, Seine en Theems hun bedding. Sommige stroomden naar het zuiden en mondden uit in de Atlantische Oceaan en andere naar de Noorse trog in het noorden. Gedurende vele millennia was deze vruchtbare vlakte het leefgebied van diverse diersoorten, maar ook van de mens.

De Noordzee-Neanderthaler is bijvoorbeeld niet alleen aangetoond met de vondst van 'Krijn' – de enige Nederlandse Neanderthaler waarvan een botrestant, een stuk wenkbrauwboog, is aangetroffen – maar ook door de tientallen vuistbijlen die hij daar achterliet. Dick Mol zwerft graag denkbeeldig door wisselende klimaten, van warm naar koud en omgekeerd, vanaf 1.8 miljoen jaar geleden tot aan de mammoetmoetsteppe van 10.000 jaar geleden. Hij vertoeft dan tussen uitgestorven diersoorten en houdt dan niet alleen de Homo erectus en 'onze Krijn' gezelschap, maar ook de latere rendierjagers die er hun Lingby-bijlen van rendiergewei achter lieten.

Uitgestorven diersoorten als mammoet, steppenwisent, wolharige neushoorn, sabeltandtijger en holenbeer behoorden tot de Pleistocene zoogdierfauna, de dieren van de IJstijd. Hiervan zijn fossielen (kiezen, beenderen, geweien enz.) bewaard gebleven die door vissers in hun netten omhoog worden gebracht. Sommige hebben een ouderdom van 40.000 jaar, andere zijn veel jonger. Dan gaat het om o.a. rendieren, herten en oerossen. Bij de aanleg van de Maasvlakte voor de kust van Hoek van Holland, werden samen met het zand uit de Noordzee veel prehistorische artefacten opgespoten die later door diverse APAN-leden geborgen werden. De Noordzeebodem kan met recht een ware schatkamer aan dierenbotten en prehistorische werktuigen genoemd worden.

STUWWALLEN - DE UTRECHTSE HEUVELRUG

Ben Walet. Woonplaats: Hilversum. Beroep: Natuurfotograaf. APAN-lid sinds 1990.

Stuwwallen – de Utrechtse heuvelrug

De ontdekking in 1965 van de Neanderthaler in Noord-Nederland is de aanzet geweest tot een sterke toename van de belangstelling voor het paleolithicum, de oude steentijd. Het onderzoek naar de oude steentijd werd het speerpunt van een aantal amateurarcheologen en is de 'lijm' geworden die de APAN al 35 jaar bijeen heeft gehouden. Na het vertrek van dr. A. Bohmers in 1965 uit Nederland was er op de instituten vele jarenlang geen enkele beroepsarcheoloog meer gespecialiseerd in het onderzoek naar de oude steentijd. Dat werd daardoor vrijwel uitsluitend het werkterrein van de amateurs.

Waar door graverijen oude aardlagen aan de oppervlakte kwamen te liggen waren al gauw APAN-leden actief. De op verscheidene plaatsen afgegraven stuwwallen van Midden-Nederland bleken een ware goudmijn van oude steentijd artefacten te zijn. De groeves Quintelooijen, Leccius de Ridder en Vogelenzang werden beroemd in kleine kring. Er werden botrestanten van een nu uitgestorven olifantachtige gevonden, naast artefacten als vuistbijlen met een ouderdom van 250.000 jaar. De oudste vondsten dateren zelfs van 1.200.000 jaar geleden. Met deze dateringen trokken de APAN-leden de aandacht van enkele buitenlandse deskundigen.

Het resulteerde in wetenschappelijke excursies aan de groeves en leidde tot veel positieve bijval en blijvende contacten. Binnen de APAN zijn enorm rijke collecties uit de stuwwallen bewaard gebleven. Vanaf de oudste fase kan er een beeld geschetst worden van wat zich daar in een ver verleden heeft afgespeeld. Ben Walet was één van de pioniers. Niet alleen in de groeves, maar ook op akkers in het Gooi en op de flanken van de stuwwallen, trof hij talrijke artefacten aan, veelal geslagen in de bipolair techniek. Het bijzondere aan een van zijn vondstgroepen is dat de artefacten daarvan volledig bestaan uit kwartsiet in plaats van vuursteen, wat uniek is voor ons land.

APAN - 1979 - 2014 35 JAAR REURING IN DE ARCHEOLOGISCHE WERELD

De APAN toont de werkelijke Steentijd van ons land. Die is vele malen ouder dan algemeen wordt onderwezen. Alle Steentijd cultuurfases vanaf de oudste tijden, vanaf 1.5 miljoen jaar geleden t/m het Neolithicum, zijn door amateurs teruggevonden.

Het grondgebied waarop het huidige Nederland ligt was niet geïsoleerd. De delta met zijn vele rivieren trok onnoemelijk veel wild en gevogelte aan. Het was daarom een geliefd verblijf- en doortrekgebied van de Steentijdmensen, zowel in koude als warme klimaten.

De APAN voert u naar werelden ver voor onze tijd. Niet alleen naar materiële, maar ook naar spirituele. Geïnspireerd door Aarde en Kosmos. Tijd en Ruimte.

In deze vitrines liggen artefacten van diverse APAN-leden. De vondsten komen zowel uit eigen land als uit het buitenland. Vooral Frankrijk is favoriet bij de zoekers. Te zien zijn artefacten uit verschillende cultuurperiodes, van oude tot jonge steentijd, van vuistbijl tot geslepen bijl.

WINDLAK OF HYALIET?

Govert Johannes van Noort. Woonplaats: Den Burg – Texel. Beroep: Oecologisch Analist (HBO opleiding). APAN-lid sinds 1982.

Windlak of Hyaliet?

Gangbare theorie: De patinerings 'windlak' is een polijsting en zou ontstaan zijn door 'wind, beladen met zand en/of stof', 25.000 jaar geleden, in de koudste fase van de Weichselijstijd en behoort voor te komen op alle Neanderthaler artefacten uit Noord-Nederland.

APAN-theorie: De patinerings 'windlak' bestaat uit een afzetting van zuiver silicium die in de mineralogie 'hyaliet' genoemd wordt. Het kan alleen ontstaan in een kalkrijk koud en nat milieu. Die omstandigheden hebben zich na 125.000 voor heden niet meer voor gedaan.

Veel zwerfstenen en artefacten uit Noord-Nederland vertonen een intense glans, 'windlak' genoemd. Volgens de beroepsarcheologen zou die glans ongeveer 25.000 jaar geleden zijn ontstaan door 'wind, beladen met zand en/of stof' tijdens een erg koude periode in de laatste ijstijd. Toen werden ook de dekzanden afgezet. Govert van Noort ging aan deze uitleg twijfelen toen hij op het strand van Texel een lege whiskyfles aantroef, met deels een dof oppervlak. Het riep bij hem de vraag op: 'Is wind beladen met zand en/of stof, wel de veroorzaker van hoogglans?' Algemeen is immers bekend dat wind en zand schuren, zandstralen. Dit natuurverschijnsel heet in de geologie 'abrasie'.

Hij nam de proef op de som en bond daarom een steen met hoogglans aan een paal op het strand van Texel en liet maandenlang de wind beladen met zand en/of stof daarop inwerken. Resultaat: de steen werd volkomen dof, er was een laagje verdwenen. Maar waardoor was dit hoogglanslaagje dan wél ontstaan? Geologische literatuur bracht het antwoord: als gevolg van een chemisch proces, waarbij een tot opaal omgezet dun doorzichtig laagje hyaliet (= glas) op de steen wordt afgezet. Hiervoor zijn specifieke milieu omstandigheden nodig, met een hoge pH-waarde in het milieu. Die omstandigheden hadden zich in ons land op het eind van de voorlaatste ijstijd, de Saale ijstijd, tijdens het afsmelten van het ijs, ongeveer 120.000 jaar geleden voor het laatst voorgedaan. Deze visie heeft tot gevolg dat de glimmende 'windlakstenen' niet door latere inheemse Neanderthalers zijn gemaakt, maar dat ze vrijwel zeker door het landijs zijn aangevoerd en dat ze na het afsmelten daarvan tussen de zwerfstenen zijn terecht gekomen. Ze worden dan ook binnen de APAN 'driftartefacten' genoemd.

DE NEANDERTHALER IN NOORD - NEDERLAND

Henk Geertsma. Woonplaats: Assen. Beroep: Kunstenaar/grafisch vormgever. APAN-lid sinds 1984.

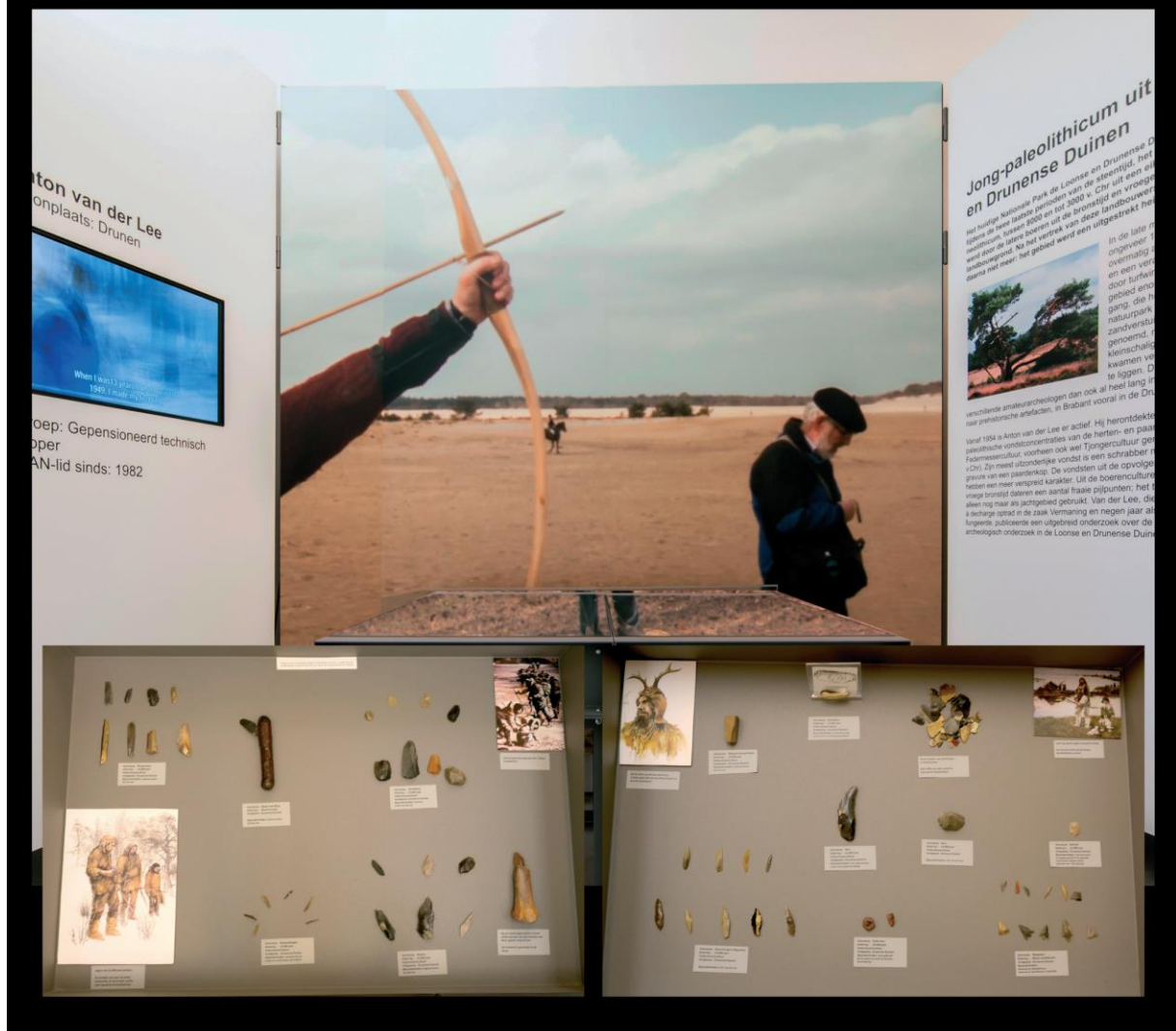
De Neanderthaler in Noord-Nederland

Gangbare theorie: De Neanderthaler artefacten van Hoogersmilde, Hijken en Eemster zijn vals en de Neanderthaler artefacten van Schuilenburg zijn 'incerto facto', onzeker hoe ontstaan.

APAN-theorie: De Neanderthaler artefacten van Hoogersmilde, Hijken, Eemster en Schuilenburg zijn authentiek en prehistorisch van ouderdom.

Zoeken naar de Neanderthaler in Noord-Nederland leek lange tijd een éénmans bezigheid. Bij het horen van de naam Vermaning gaan bij menig oudere de gedachten onmiddellijk terug naar de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw, toen deze beroemde Drentse amateurarcheoloog veelvuldig in het nieuws kwam met spectaculaire ontdekkingen van Neanderthal-kampementen ter plaatse. De bekendste daarvan lag pal naast de televisietoren van Hoogersmilde. Niet alleen hij, maar ook de wetenschap oogstte ermee nationaal en internationaal roem tussen 1965 en 1975. Nadien is er veel veranderd: zijn vondsten werden vals verklaard en het werd stil rond de Noordelijke Neanderthaler. Maar de amateurarcheologen, verenigd binnen de APAN, hielden vast aan de echtheid van de Vermaningvondsten en zochten naar vergelijkbare vondstcomplexen. De keileemvelden werden opnieuw veelvuldig bezocht, nu door een jongere generatie, en met succes. De vindplaats op de rand van de zandgroeve Schuilenburg bij Eastermar (Fr.) van Henk Geertsma werd het eerste project in het post-Vermaning tijdperk dat door de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, de ROB, in de winter van 1988 werd opgegraven. Het werd een drie-weken-winter-project. Het zou vreemd genoeg eindigen in een 'incerto facto'-verklaring, 'onzeker hoe ontstaan'. De deskundige gaf daarmee, volgens eigen zeggen, 'de beperktheid van zijn kennis weer'. De APAN wist wel beter en beschouwt de vondsten van Schuilenburg als Neanderthaler werktuigen in situ. Op vele andere locaties werden nadien soortgelijke vondstcomplexen ontdekt, o.a. op de Hooge Berg van Texel. Al deze vondsten komen uit het keizand. Ze vertonen geen windlak, maar een matige glans, gelijk aan de vondsten van Vermaning.

JONG PALEOLITHICUM UIT DE LOONSE EN DRUNENSE DUINEN

Anton van der Lee. Woonplaats: Drunen. Beroep: Gepensioneerd technisch inkoper. APAN-lid sinds 1982.

Jong-paleolithicum uit de Loonse en Drunense Duinen

Het huidige Nationale Park de Loonse en Drunense Duinen (3350 ha) bestond tijdens de twee laatste perioden van de steentijd, het mesolithicum en het neolithicum, tussen 8.000 en 3.000 v. Chr. uit een eikenmengbos. Het werd door de latere boeren uit de bronstijd en vroege ijzertijd omgezet tot landbouwgrond. Na het vertrek van deze landbouwers herstelde het bos zich niet meer: het gebied werd een uitgestrekt heideveld.

In de late middeleeuwen, vanaf ongeveer 1350, kwamen mede door overmatig steken van heideplaggen en een veranderende waterhuishouding door turfwinning ten westen van het gebied enorme verstuivingen op gang, die het huidige aanzien van het natuurpark hebben bepaald. Deze zandverstuivingen worden wel 'duinen' genoemd, maar in wezen zijn het kleinschalige woestijnen. Door dit proces kwamen vele stenen aan de oppervlakte te liggen. Daarom wordt er door verschillende amateurarcheologen dan ook al heel lang in de stuifgebieden gezocht naar prehistorische artefacten, in Brabant vooral in de Drunense duinen.

Vanaf 1954 is Anton van der Lee er actief. Hij herontdekte er een aantal jong-paleolithische vondstconcentraties van de herten- en paardenjagers uit de Federmessercultuur, voorheen ook wel Tjongercultuur genoemd (ca. 11.900 – 10.900 v. Chr.). Zijn meest uitzonderlijke vondst is een schrabber met in de witte cortex een gravure van een paardenkop. De vondsten uit de opvolgende mesolithische periode hebben een meer verspreid karakter. Uit de boerenculturen van het neolithicum en de vroege bronstijd dateren een aantal fraaie pijlpunten; het terrein werd toen kennelijk alleen nog maar als jachtgebied gebruikt. Van der Lee, die als getuige-deskundige à decharge optrad in de zaak Vermaning en negen jaar als voorzitter van de APAN fungeerde, publiceerde een uitgebreid onderzoek over de geschiedenis van het archeologisch onderzoek in de Loonse en Drunense Duinen.

NOORDERLICHT ARCHEOLOGIE EN HET ALPENJADEIET

Klaas Geertsma. Woonplaats: Groningen. Beroep: Kunstenaar/grafisch vormgever.
APAN-lid sinds 1984.

Noorderlicht archeologie en het Alpenjadeiet

Gangbare theorie: De verspreiding van de geslepen bijlen van Alpenjadeiet in West-Europa in het neolithicum zou het gevolg zijn van handel van elite aan elite of schenking van elite aan elite.

APAN-theorie: De verspreiding van de Alpenjadeietbijlen is het gevolg van pelgrimages vanuit alle delen van West-Europa richting de zuidelijke Alpen. Op de terugreis nam men de jadeietbrokken meer naar huis en sleepte er daar de bijlen van.

Het overwegend groen oplichtende noorderlicht was mogelijk een belangrijke inspiratiebron in het Europese neolithicum tussen 5000 en 3000 v. Chr. Dit was de tijd van de grote staande stenen, de menhirs, maar ook van de geslepen bijlen van groene steensoorten. Men denkt dat de zonnewind in die periode door een verstoring in ons zonnestelsel veel sterker elektrisch geladen was dan tegenwoordig, met als gevolg enorm hoog oprijzende poollichten, de aurora. Plasmafysici spreken van de 'plasmakolommen' aan de uiteinden van de wereldas.

De noordelijke volkeren spreken in hun overleveringen, de mythen, van Levensboom, Ygdrasil en Irminzuil. Oude bronnen in China spreken van 'de hemel die van jade was gemaakt'. De Amerikaanse plasmafysicus Anthony Peratt ontdekte in zijn laboratorium dat een van de vormen die de telkens veranderende kolommen aannamen was wat nu de 'squatterman' of 'stokman' genoemd wordt. Hij stond mogelijk model voor de Griekse god Atlas, de drager van het hemelgewelf. Het was dus geen geestelijke gril van de toenmalige mens toen hij deze figuur, en andere, overal waar maar mogelijk op rotswanden aanbracht. De grote aantallen rotsgraves in de Alpenregio van o.a. Valcamonica en de omgeving van Monte Viso en Monte Beigua, waar het groene jadeiet wordt aangetroffen, wijzen volgens Klaas Geertsma op pelgrimages vanuit alle streken van Europa naar de Alpen. Hij noemt dit de Noorderlichtcultus. Deze vroege pelgrims brachten op grote hoogte hun 'bidprentjes' aan in de vorm van rotsgraves en namen op hun weg terug jadeietbrokken mee. Daar slepen ze, eenmaal thuis aangekomen, prachtige bijlen van. Deze worden algemeen beschouwd als rituele artefacten. Het zijn de vroegste voorbeelden van massale religieuze pelgrimages.